

**TRADHISI NGALAP BERKAH ING PASAREYAN MBAH TRUNOJOYO DESA
SENDANGHARJO, KECAMATAN NGASEM, KABUPATEN BOJONEGORO
(TINTINGAN FOKLOR)**

E-JOURNAL

**Dening:
ALLIA CANDRA SANTIKA
16020114024**

**UNIVERSITAS NEGERI SURABAYA
FAKULTAS BAS LAN SENI
JURUSAN PENDHIDHIKAN BASA LAN SASTRA DHAERAH**

2020

TRADHISI NGALAP BERKAH ING PASAREYAN MBAH TRUNOJOYO DESA SENDANGHARJO, KECAMATAN NGASEM, KABUPATEN BOJONEGORO

Allia Candra Santika

S-1 Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya
alliasantika16020114024@mhs.unesa.ac.id

Yohan Susilo S.Pd., M.Pd.

Dhosen Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Salah sawijine kabudayan Jawa yaiku tradhisi ngalap berkah ing pasareyane Mbah Trunojoyo. Panliti milih kasebut amarga tradhisi ngalap berkah lumaku ing desa kang kagolong mencil ing Bojonegoro. Pangarep panliti ngenalake marang masyarakat Jawa liyane lan ngangkat ekonomi warga. Saliyane iku paedah akademis kanggo nambahi wawasan lan bisa nambahi referensi kanggo panliten saemper kang ana ing dhaerah liya. Metodhe panliten sing digunakake dheskriptif kualitatif kanthi objek tradhisi ngalap berkah kang manggon ing Desa Sendangharjo, Ngasem, Bojonegoro.

Asil saka panliten iki yaiku tradhisi ngalap berkah isih dilaksanakake nalika rame dina Jumat Paing. Tradhisi ngalap berkah iki tuwuh amarga wujud kapitayane masyarakat tumrap kaluwihan sing diduweni dening Mbah Trunojoyo. Tata laku tradhisi iki kanthi runtut lan migunakake ubarampe kembang setaman, menyan, lan berkat. Simbol lan makna yaiku ana ing saperangan tata laku. Fungsi sajrone tradhisi yaiku sistem proyeksi, pengesah budaya, sarana pendidikan lan piranti pengendhali sosial, fungsi ekonomi, fungsi sodaqoh, lan fungsi nguri-nguri kabudayan. Owah-owahan tradhisi ngalap berkah piranti ubarampe, berkatan, tata cara ndonga.

Tembung Wigati : Tradhisi, Ngalap Berkah, Foklor.

PURWAKA

1.1 Landhesan Panliten

Kabudayan Jawa salah sawijine jinis saka kabudayan kang manka warna ing Indonesia. Kabudayan Jawa iki asil saka pamikire manungsa Jawa kang dilakokake lan dipertahanake dening masyarakat Jawa supaya dadi idhentitas dhaerah. Kabudayan Jawa iku kondhang ora mung amarga unik lan endah, nanging kabudayan Jawa uga nduweni nilai filosofi kang kinandhut ana ing njero kabudayan kasebut. Nilai filosofi kasebut bisa tuwuh saka pamikire manungsa Jawa nalika nglaksanani bebrayan ana ing saben dinane. Masyarakat Jawa nalika nglaksanani urip bebrayan mesthi nengenake filosofi kang budhi luhur, budhi pekerti, lan etika amarga saka telu iku ana gegayutane.

Kabudayan Jawa iki jinise ana maneka warna, jines kasebut kayata omah adhat, tradhisi, lagu-lagu dhaerah, lan sapanunggalane. Salah sawijine saka kabudayan Jawa yaiku tradhisi. Miturut Poerwodarminto sajrone Suwarni lan Widayati (2015:61) tradhisi Jawa iku perangan saka kabudayan. Tradhisi minangka sakabehane adat, kapitayan lan liya-liyane kang diwarisake kanthi craa turun temurun sajrone masyarakat Jawa. Tradhisi iku minangka kesadharan kolektif kang amba, sing isine ngenani aspek

bebrayane masyarakat sing ora gampang dimusnahake (Rendra sajrone Suwarni lan Widayati, 2015:61).

Tradhisi kang isih diuri-uri dening masyarakat Jawa iki kalebu sajrone Foklor., Foklor dhewe Miturut Danandjaja (2007:2) iku separo kabudayan sing *kolektif*, sing kasebar lan diwarisne kanthi cara turun temurun. Cara sing digunakake kanggo nyebar iku mau biasane kanthi cara gethuk tular kanthi cara lisan lan tulisan. Menwa kanthi cara lisan yaiku sinambungan karo gerak isyarat, utawa migunakake alat pambiyantu. Foklor iki uga diperang dadi telu, yaiku foklor lisan, folklor setengah lisan lan foklor ora lisan. Tuladha saka foklor lisan arupa mantra, legendha, lan dongeng. Banjur foklor setengah lisan tuladhane yaiku tradhis, kethoprak, upacara adhat, lan sapiturute. Sing pungsakan yaiku foklor ora lisan kayata sandhangan, tembang, lan sapanunggalane. Miturut Endraswara (2010:3) foklor iku bahan sing diwarisake kanthi cara turun temurun kanthi cara lisan.

Salah sawijine tradhisi kang kelebu ana ing foklor setengah lisan yaiku tradhisi kang ana ing pasareyan Mbah Trunojoyo. Panliten iki milih tintingan migunakake foklor amarga saka pasareyan Mbah Trunojoyo iki ana salah sawijine tradhisi yaiku tradhisi ngalap berkah kang narik kawigaten menawa diteliti. Masyarakat biasane teka ana ing pasareyan Mbah

Trunojoyo iki kanggo golek berkah supaya apa sing dikarepake bisa kawujud. Amarga warga Desa percaya menawa Mbah Trunojoyo iku minangka sesepuh Desa kang nduweni kadigdayan luwih ing jaman biyene. Kadigdayan luwih kasebut dipercaya dening masyarakat Desa menawa Mbah Trunojoyo iki dipercaya ora seda, ananging lagi tapa ing njero luwangan kang saiki dadi pasareyane iku. Amarga kapercayan iku masyarakat uga kadang kala nduwe nadzar kang diucapake ana ing pasareyane Mbah Trunojoyo, menawa apa sing dadi nadzar kuwi bisa kalaksanan banjur nggawa panganan ana ing pasareyan Mbah Trunojoyo. Tata laku kanggo nglaksanani tradhisi ngalap berkah ing pasareyane Mbah Trunojoyo iki ora ruwet lan bisa diarani gampang. Senadyan tata laku lan ubarampe iku kagolong gampang lan sithik nanging kabeh iku nduweni simbol lan makna sing kinandhut menawa dionceki. Ubarampe sing digawa uga mung sithik yaiku dupa lan kembang irisan. Banjur saka anane tradhisi iki akeh menehi paedah utawa fungsi tumrap masyarakat Jawa, mligine masyarakat Desa Sendangharjo kayata bisa ningkatake nilai ekonomi lan sapanunggalane. Dadi akeh masyarakat kang nglakoni tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo

1.2 Underan Panliten

Saka andharan lelandhesan panliten ing ndhuwur, mula bisa dijupuk undheran panliten kang kaperang ing ngisor iki:

- (1) Kepiye mula bukane tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro?
- (2) Kepiye tata laku tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem Kabupaten Bojonegoro?
- (3) Apa wae ubarampe kang dibutuhake sajrone tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro?
- (4) Kepiye simbol lan makna sajrone tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro?
- (5) Kepiye fungsi kang kinandhut sajrone tradhisi ngalap berkah ing Pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro?
- (6) Kepiye owah-owahan saka tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro?

amarga ora ruwet lan gampang anggone nglaksanani. Tradhisi kang ana ing pasareyan Mbah Trunojoyo iku isih diuri-uri dening masyarakat Jawa, mligine masyarakat Desa Sendangharjo. Tradhisi iki isih diuri-uri amarga wis dilaksanakake kanthi turun temurun lan dipercaya menahi paedah kang becik tumrab warga Sendangharjo.

Adhedhasar andharan kasebut panliti kepingen mangerteni tradhisi kang ana ing pasareyan Mbah Trunojoyo kanthi luwih jero. Supaya bisa mangerteni kepiye . Menawa ing tradhisi ngalap berkah iki owah-owahan kang ana yaiku manggon ing wadiah sing digawe kanggo panganan sing digawe. Menawa jaman biyen wadiah sing digawe yaiku migunakake tenggok, nanging menawa saiki migunakake bak. tanggapan saka masyarakat jawa mligine masyarakat Desa Sendangharjo ngenani tradhisi kasebut. Menawa wis mangerteni paedah saka tradhisi, bisa luwih dilestarikake amarga akeh fungsi kang kinandhut saka tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo iki menawa bisa dionceki lan bisa luwih kondhang tradhisine ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.

1.3 Ancas Panliten

Saka undheran panliten kasebut bisa dijupuk tujuwan panliten yaiku:

- (1) Njlentrehake kepiye mula bukane tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.
- (2) Njlentrehake tata laku tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem Kabupaten Bojonegoro.
- (3) Nyebutake ubarampe kang dibutuhake sajrone tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.
- (4) Njlentrehake simbol lan makna sajrone tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.
- (5) Mangerteni fungsi kang kinandhut sajrone tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.
- (6) Njlentrehake owah-owahan saka tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.

1.4 Paedah Panliten

Saka panliten iki bisa diajab menehi paedah kanggo pamaca kayata:

- (1) Nambahi kawruh lan wawasan mligine bab tradhisi Jawa ngalap berkah ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.
- (2) Luwih nglestarike budaya Jawa mligine babagan tradhisi ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.
- (3) Uga menehi paedah marang sapa wae kang maca ngenani tradhisi ngalap berkah Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.

1.5 Wewatesane Panliten

Wewatesan panliten iki digunakake supaya panliten Tradhisi Ngalap Berkah ora amba pembahasane lan ora mlenceng saka konsep sing wis kasusun. Wewatesan panliten iki mung ngrembug babagan mula buka tradhisi ngalap berkah ing Desa Sendangharjo, tata laku tradhisi ngalap berkah lan ubarampe kang digunakake sajrone tradhisi ngalap berkah. Kabeh iki diteliti kanthi teori lan tintingan sing wis dipilih dening panliti.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

2.1 Panliten Saemper

Sadurunge ngrembug babagan ngenani tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro. Bakal ngandharake panliten kang saemper karo panliten iki. Panliten saemper iki antarane:

- 1) Dewi Intan Nur Qomariyah (2019) *Tradhisi ing Pasareyan Mbah Boyopatih Medang Kecamatan Glagah Kabupaten Lamongan (Tintingan Folklor)*. Panliten iki ngrembug anane tradhisi ing pasareyan Mbah Boyopatih. Tradhisi ing kono yaiku tradhisi nyekar, Tradhisi Haul, lan tradhisi nyekar utawa nadzar. Mbah Boyopatih minangka pawongan kang dikormati dening masyarakat Kecamatan Glagah.
- 2) Meri Crista (2017) *Mitos lan Tradhisi ing Pasareyan Sunan Bejagung Semandhing Kabupaten Tuban (Tintingan Folklor)*. Asil saka panliten iki ngrembug babagan pakurmatan marang Sunan Bejagung lan wiwitane tradhisi uga neruske kebiasaan lan pitutur kang becik. Banjur kapitayan saka panliten iki yaiku kapitayan marang banyu sumur gemuling, ora oleh dodol sega ing sakiwa tengene pasareyan, pesugihan, lan nalika Kemis Pon malem Jemuwah Wage percaya menawa bangunan tinggalane Sunan Bejagung nduweni makna jaran saka Sunan Bejagung.

- 3) Ryan Rizki Mediansyah (2019) *Tradhisi ing Pasareyan Sawunggaling Lidah Wetan Lakarsantri Surabaya (Tintingan Folklor)*. Panliten iki ngrembug tradhisi-tradhisi kang dilakokake ana ing pasareyan Sawunggaling. Sajrone panliten iki Sawunggaling yaiku pawongan kang dikormati dening masyarakat sakiwa tengene amarga mbiyen dipercaya wis mbiyantu anane Kelurahan Lidah Wetan iki.
- 4) Monika Indah Era Pertiwi (2016) *Tradhisi Ziarah Nyadran Pasareyan Dalem Para Nata Pajimatan, Desa Girirejo, Kecamatan Imogiri, Kabupaten Bantul*. Panliten iki ngrembug ngenani tradhisi ziarah nyadran ing pasareyan dalem Para Nata Pajimatan saka mula buka, tata cara ziarah kang ngandut makna simbolik saka busana nalika nyekar, ubarampe kanggo cecawis nyekar, lan nalika nglaksanani diwiwiti nyekar saka raja kang paling wiwitan mimpin nganti raja kang paling pungkasan mimpin. Ancas saka tradhisi iki supaya nguatake kapribaden pandherek kang setya lan muliakake para leluhur kang mbangun peradaban.

Saka panliten saemper kasebut padha karo panliten sing arep katindakake. Panliten kasebut saemper kanggo nglestarike budaya Jawa, mligine Folklor Jawa kanggo nambahi pamawas sajrone urip bebrayan. Babagan sing dadi pambada saka panliten saemper kasebut yaiku papan panggonan sing dadi objek panliten. Saliyane objek sing dadi pambada yaiku konsep panliten kang beda dadekake asil saka panliten sing arep ditindakake iki.

Kanggo ngrembug masalah sing arep diteliti bakal migunakake kang mathuk kanggo ngonceki apa sing bakal dirembug. Tintingan kang arep digunakake yaiku folklore amarga tradhisi iki kalebu folklor setengah lisan. Panliten iki migunakake metodhe *Dheskriptif Kualitatif*. Metodhe kang ngasilake dhata lumantar tetembung ana rupa tulisan lan lisan. Paedah saka panliten iki yaiku supaya bisa ngangkat anane kabudayan kang kasimpen mligine babagan tradhisi ing Desa Sendangharjo, amarga tradhisi kasebut isih akeh sing durung mangerteni. Saliyane iku paedah saka panliten iki supaya bisa nguri-uri anane kabudayan Jawa supaya ora sirna. Cara kanggo nglumpukake dhata migunakake cara wawancara, observasi, dhokumentasi lan triangulasi. Banjur analisis sing digunakake yaiku interpretasi saka saben dhata sing diolehake. Sumber dhata saka panliten iki yaiku para informan saka masyarakat Desa Sendangharjo kang pinilih dadi juru kunci ing pasareyan Mbah Trunojoyo lan pamong saka Desa Sendangharjo. Dhata sing bakal diolehake saka panliten iki awujud crita kang diolehake saka para informan.

Panliten iki migunakake irah-irahan “Tradhisi Ngalap Berkah ing Pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojo

negoro.” Amarga durung tau diteliti lan supaya mangerteni kepiye wujud tradhisi ngalap berkah kang ana ing Pasareyan Mbah Trunojoyo. Liyane iku uga supaya bisa ngrembakakake budaya jawa mligine ana babagan folklore..

2.2 Konsep Kabudayan Jawa

Kabudayan iku saka Basa Sansekerta *buddayah* wujud dobel saka budhi tegese budhi utawa akal. Dadi kabudayan iki bisa diwenehi teges babagan kang ana sambung rakete marang budi lan akal. (Koentjaraningrat, (2000:9). Kabudayan iku asil saka budi utawa akal sing diduweni manungsa supaya nggayuh apa sing dadi kasempurnaane urip. Kabudayan bisa uga ditegesi saperangkat aturan utawa norma kang diduweni sakelompok pawongan lan dilaksanakake kanthi bareng-bareng. Tuwuhe aturan saka kabudayan iki bisa saka tata laku kang ditindakake dening masyarakat banjur dioleh dening masyarakat supaya ana pambada antarane kewan lan manungsa.

2.3 Konsep Masyarakat Jawa

Masyarakat minangka sakelompok masyarakat kang nglakoni urip sajrone bebrayan. Masyarakat nduweni cara lan sarana kang digunakake kanggo urip bebrayan kasebut (Koentjaraningrat sajrone Suwarni lan Widayati, 2015:1). Menawa sing diarani masyarakat Jawa yaiku sakelompok masyarakat Jawa kang nglakoni urip ing bebrayan. Miturut Suwarni lan Widayati (2015:1) masyarakat Jawa salah sawijine suku kang paling akeh panyengkuyunge. Menawa dideleng saka urutan masyarakat Jawa mlebu ana ing urutan nomer enem. Masyarakat Jawa kang kalebu suku kang akeh panyengkuyunge kasebut nduweni kabudayan kang *hiterogen*, saka maneka warna budaya Jawa kasebut dumadi saka kabudayan Jawa Tengah nganti Jawa Wetan. Maneka warna kabudayan kasebut bisa arupa logat, unsur-unsur panganan, upacara-upacara adat, kesenian rakyat, seni swara, busana, lan sapanunggalane.

2.4. Konsep Tradhisi

Tradhisi kanthi etimologi asale saka bangsa Latin yaiku *traditio* kang tegese yaiku diterusake. Miturut Poerwodarminto sajrone Suwarni lan Widayati (2015:61) tradhisi minangka bageyan saka kabudayan. Tradhisi minangka sakabehane adat, kapitayan, lan sapanunggalane sing diwarisake kanthi cara turun-temurun. Tradhisi

minangka pakulinan sing kanthi turun-tinurun dilaksanani dening masyarakat Jawa. Kapitayan ngenani tradhisi iki sing nggawe tradhisi iku isih diugemi lan diuri-uri nganti saiki. Tradhisi kasebut minangka kesadharan kang kolektif sing lingkupe amba lan bisa ngrangkul saka maneka warna aspek ing bebrayan sing angel menawa dimusnahake (Rendra sajrone Suwarni lan Widayati (2015:61). Tradhisi iki bisa ngrembaka lan owah jalaran saka masyarakat dhewe, amarga akeh tradhisi kang beda saka tradhisi jaman biyen karo jaman saiki. Owah kasebut bisa dumadi jalaran alesan tertamtu masyarakat sing dadekake tradhisi iku beda. Senadyan tradhisi iki ana owah-owahane nanging masyarakat mesthi ora bakal ngilangi apa sing dadi inti utawa punjer saka tradhisi, amarga menawa ngowahi sing dadi punjer wedine bisa ngowahi ancas saka tradhisi kasebut.

2.5. Konsep Folklor

Kanthi etimologi tembung folklore saka basa Inggris yaiku *folklore*. Tembung iku kedadayan saka tembung *folk* lan *lore*. Miturut Alan Dundes sajrone Danandjaja, (2007:1-2) *Folk* yaiku sakelompok pawongan kang nduweni titikan ngenani fisik, sosial lan kabudayan. Banjur menawa *lore* yaiku tradhisi *folk* yaiku saperangan saka kabudayan sing diwarisake kanthi cara turun-temurun kanthi cara lisan utawa lumantar tumindak isyarat lan migunakake alat pambiyantu kanggo pangeling-eling. Dadi bisa dijupuk dudutan menawa folklore iku saperangan saka kabudayan kanthi cara kolektif kasebar lan kanthi cara turun temurun kanthi cara lisan utawa nganggo alat pambiyantu. Miturut Endraswara (2010:3) folklor iku bahan sing diwarisake lumantar tetembungan saka lambe marang lambe uga saka adat istiadat. Kanthi tembung liya folklore iku wujud saka budaya kang diwarisake kanthi cara turun temurun kanthi lisan.

2.6 Konsep Simbol lan Makna

Miturut Maran (2000:43) simbol yaiku samubarang kang isa nuduhake utawa menehi teges. Simbol iki biasane nduweni makna kang ora padha karo saben dinane. Simbol lan makna iku konsep sing ora bisa dipisahake sajrone konsep kabudayan, amarga sejati makna iku pesen sing kinandhut sajrone simbol. Teges kasebut diandharake dening Danesi (2012:13) menawa semiotika yaiku luwih nengenake makna pesen lan cara pesen kang kinandhut lumantar tandha-tandha. Ahli semiotika yaiku Roland Barthes sajrone Danesi (2012:13) ngandharake menawa nggambarake kekuwatan migunakake semiotika kanggo ngonceki struktur makna kang jero sajrone kagiyatan, tontonan, lan konsep-konsep umum. Nalika nggoleki makna iki ora gampang, amarga

makna iki kudu mangerteni kanthi jero lan tliti saka simbol kang ana. Panliti kudu ngonceki luwih jero ngenani makna kasebut supaya asil sing diolehake saka simbol iku bisa mangerteni maknane.

2.7. Konsep Fungsi

Kabudayan sing ditindakake dening masyarakat Jawa mesthi nduweni tujuan lan fungsi. Saka fungsi kang ana sajrone kabudayan kuwi ndadekake masyarakat Jawa gelem nglestarike tradhisi kang diwarisake dening leluhur. Teges saja fungsi dhewe miturut Bascom sajrone Maran (2000:43-44) yaiku minangka alat kanggo ngesahake pranata lembaga kabudayan, alat pendhidhikan, lan alat kanggo ngawasi norma sajrone masyarakat supaya digatekake. Saka teges fungsi kasebut ana gegayutane karo fungsi saka foklor minangka sistem proyeksi ngesahake kabudayan, alat kanggo meksa anane norma sosial, minangka alat pengabdian sosial, lan minangka alat pendhidhikan sing menehi dalan sing bener (Malinowski sajrone Maran, 2000:44). Dadi kabudayan kang sumebar ana ing satengahé masyarakat mesthi nduweni fungsi utawa piguna kanggo masyarakat kang nyengkuyung. Saka anane piguna iku masyarakat mesthi tetep nyengkuyung lan nglestarike anane tradhisi saka kabudayan kasebut.

2.8. Konsep Ngalap Berkah

Ngalap iku nduweni teges yaiku nggoleki, njupuk, lan ngepek. Banjur teges saka berkah dhewe yaiku pangestu, pendonga sing becik. Miturut Azizah (2004:3) ngalap berkah iki ritual sing nganti jaman saiki isih dipercaya lan dilestarike dening saperangan masyarakat Jawa, amarga tradhisi ngalap berkah iki minangka tradhisi warisan saka leluhur sing wis dilaksanani kanthi turun tinurun. Ngalap berkah dhewe yaiku nggoleki babagan kang apik utawa sing migunani lumantar samubarang kang dipercaya nduweni berkah, kayata papan nggonan masjid, punden, lan pasareyan. Dadi saka andharan ing nduwur tradhisi ngalap berkah iki minangka tumindak sing ditata karo adhat istiadat kanggo nggoleki berkah lumantar samubarang sing dianggep becik, ana ing papan panggonan kayata mesjid, punden, pasareyan. Wektu kanggo nglaksanani tradhisi ngalap berkah iki biasane tertamtu utawa wektu sing dianggep becik. Nalika nglaksanani tradhisi ngalap berkah iki diajab supaya sawise nglaksanani ngolehake berkah kayata keslametan, kesehatan, lancar anggone golek rejeki, lan sapanunggalane (Azizah, 2014:23), menawa miturut Proboretno (2017:1) minangka salah sawijine ritual kang dilaksanani kanggo ngolehake berkah utawa welas asih

sala Gusti Allah lan ngolehake restu saka leluhur sing mbiyen dianggep sekti.

2.9 Konsep Owah-Owahan

Ora ana kabudayan sing nduweni sipat *statis* utawatetep, kabeh pawongan lansaben generasi mesthi ngretrepake marang kapribaden lan kahanan sing tansaya maju iki. Mula saka anane jaman sing saben taun tambah maju iki tradhisi uga mesthi ana owah-owahane saka tradhisi jaman biyen sing akeh ditinggalne kanggo melu marang owahe jaman (Maran, 2000:50). Tahap saka owahe kabudayan kasebut miturut Sukarman (2006:36) yaiku: 1) invensi, ngripta kan ngrembakakake saka panemu kang anyar, 2) difusi yaiku nyebarake panemu kang anyar kanggo sisitem sosial, lan 3) konsekuensi yaiku owah-owahan sing dumadi ana ing sistem sosial minangka wujud saka adhaptasi utawa ora gelem anane inovasi.

Menawa miturut Maran (2000:50-52) Faktor anane owahe kabudayan iki bisa di perang dadi 5, yaiku: 1) owah-owahan iki bisa dijalari saka kahanan lingkungan alam, kayata owahe iklim sing ndadekake angel pangan. Jalaran sing kaya mangkene iku sing dadekake owahe kabudayan sing kudu nyelarasake karo lingkungan alam. 2) anane masalah karo saperangan kelompok kang nduweni norma-norma, nilai lan teknologi sing beda, 3) anane idhe lan temuan kang anyar sing dadekake kabudayan iki owah. Saka idhe lan temuan iku bisa ngowahi kabudayan nanging tetep diselarasake, 4)

kabudayan iki owah amarga masyarakat ngadopsi utawa ndeleng kabudayan saka papan panggonan liya sing dicakake ing kabudayané dhewe. Proses iki diarani *difusi* yaiku nyebarake unsur kabudayan saka masyarakat marang masyarakat liyane. 5) owah-owahan kaping pungkasan yaiku bisa saka masyarakat kang cara uripe iku njupuk kapitayan utawa kawruh anyar. Isa uga jalaran saka pandhangan uripe utawa saka konsep ngenani *realitas*.

METODHE PANLITEN

3.1 Ancangan Panliten

Ancangan panliten mujudake ancangan kanggo nglaksanakake panliten salah sawijine objek. Objek kanga arep diteliti migunakake metodhe supaya luwih nggampangake anggone nglakoni palitenan. Panliten kang bakal katindakake iki bakal migunakake metodhe panliten Dheskriptif Kualitatif. Metodhe dheskriptif kualitatif miturut Sudikan (2001:85) yaiku metodhe kang migunakake cara nyathet kanthi tliti kabeh kedadeyan sing dideleng, dirungu, lan diwaca saka asil dhata wawancara, video, rekaman, dhokumen, lan sapiturute.

Saka andharan ing ndhuwur, penerapan nalika nglaksanani panliten tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro iki panliti bakal nglaksanani wawancara ing narasumber kang wis ditamtokake. Sarampunge nganthongi asil saka wawancara, panliti bakal mbuktikake langsung kanthi mlebu langsung ing lapangan nalika tradhisi iku lumaku. Tradhisi iki lumaku nalika malem Jumat Pahing. Nalika iki panliti bakal ndeleng, nyathet lan ngrekam lumakune tradhisi kanggo mbuktekake asil sing wis di kanthongi panliti ikumau bener apa orane. Saliyane iku panliti uga bakal nganalisis apa sing ditemokake sajrone tradhisi ngalap berkah supaya ngolehake dhata kang valid.

3.2 Objek Lan Papan Panliten

Kanggo nliti ngenani tradhisi ngalap berkah iki kudu ditamtokake objek lan papan panliten supaya wong sing maca ora bingung apa objek lan ana ngendi papan panggonane.

3.2.1 Objek Panliten

Objek sing bakal dijupuk sajrone panliten budaya iki yaiku tradhisi ngalap.

3.2.2 Papan Panliten

Sing didadekake papan panliten sing bakal diteliti yaiku ana ing pasareyan Mbah Trunojoyo kang manggon ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro.

3.3 Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Salah sawijine babagan kang wigati sajrone panliten yaiku sumber dhata lan dhata panliten.

3.3.1 Sumber Dhata

Sumber dhata sing diolehake saka informan iki biasane arupa tembung-tembung lesan saka warga masyarakat ing sakiwa tengene saliyane juru kunci, (Arikunto, 2010:172). Informan kang dipilih sajrone panliten iki yaiku informan kang yuswane luwih saka 50 taun. Informan primer ing panliten iki yaiku juru kunci saka pasareyan Mbah Trunojoyo yaiku kanthi asma Mbah Japan. Informan *sekunder* yaiku informan panyengkuyung saka informan sing utama. Informan *sekunder* iki tuladhane yaiku masyarakat kang ngerti lan melu nyengkuyung anane tradhisi ngalap berkah iki kang paring asma Pak Tamsir, Pak Paiman, Kyai Wanuri, Pak Untung lan Pak Prasetyo.

3.3.2 Dhata Panliten

Dhata yaiku wujud bahan kang nyata didadekake bahan dhasare kajian, (Moeliono, 1989:187). Dhata lisan sajrone panliten iki bisa arupa tembung sing

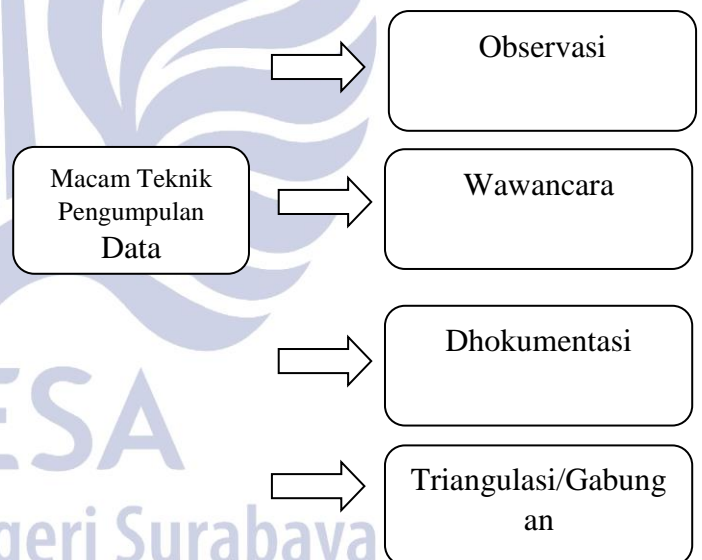
diolehake saka informan sing wis rampung diwawancara. dhata nonlisan iki diolehake arupa dhata, foto, tabel, utawa gambar. Dhata nonlisan iki bisa dadi panyengkuyung kanggo panliti nalika ngolehake dhata ngenani gambaran objek

3.4 Instrumen Panliten

Instrumen panliten yaiku piranti kang digunakake kanggo nglumpukake dhata. Miturut Sugiyono (2011:102) instrument panliten iku piranti kango nliti ngenani kedadeyan lan solah bawane manungsa. Panliti minangka instrumen utama ing panliten kualitatif kang disengkuyung dening dhaptar pitakonan, lembar observasi, alat pambiyantu arupa HP, cathetan, lan sapanunggalane.

3.5 Tata Cara Nglumpukake Dhata.

Tata cara nglumpukake dhata sing digunakake panliti kanggo ngolehake dhata ing kene keblebu babagan kang wigati. Kalebu babagan kang wigati amarga ing kene panliti tujuwan utamane yaiku ngolehake dhata, (Sugiyono, 2017:308) Menawa cara sing digunakake panliti iki ora bener isa nggawe dhata sing diolehake panliti kalebu ora valid. Teknik nglumpukake dhata ing kene bisa dideleng saka gambar:

3.6 Tata Cara Analisis Dhata

Panliten kualitatif nalika nganalisis dhata minangka pakaryan kang angel lan mbutuhake kerja sing luwih tenanan. Bogdan sajrone Sugiyono (2014:88) analisis dhata iki yaiku proses nggoleki lan nyusun dhata kanthi sistematis saka asile wawancara, cathetan lapangan, lan bahan-bahan liyane. Dadi data sing diolehake iku gampang dingerteni lan dijabarake dening wong liya. Nganalisis dhata iki dilakokake kanthi ngompok-nglumpokake dhata, njabarake dhata, ngemokake asil sing anyar saka dhata sing ditemokake, nyusun sajrone

pola, milih sing penting kanggo disinau lan nggawe dudutan sing isa diceritakake marang wong liya.

3.7 Keabsahan Dhata

Dhata sing wis diolehake sajaasil panliten ngenani tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo kudu diuji kanggo mangerteni keabsahan dhata sing diolehake. Cara kanggo nguji keabsahan dhata kasebut ditindakake kanthi tujuwan supaya mangerteni kebenerane lan bisa dipercaya. Miturut Sudikan (2001:169) keabsahan dhata bisa kabukti saka cara (1) nindakake proses kang diarani, (2) yaiku nindakake *peer debriefing*, (3) yaiku *member check* lan *audit trial*.

3.8 Tata Cara Nyuguhake Asil Panliten

Tata cara nyuguhake dhata miturut Sudaryanto (1993:144) cara formal lan informal. Tata cara formal yaiku analisis kang migunakake angka lan tabel, banjur menawa analisis informal yaiku analisis kang migunakake tembung-tembung.

ANDHARAN

4.1 Mula Bukane Tradhisi Ngalap Berkah

Kabudayan tuwuh lan sumebar ana sakupenge panguripan masyarakat. salah sawijine kabudayan kang sumebar kasebut yaiku tradhisi ngalap berkah kang ana ing pasareyane Mbah Trunojoyo Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro. Wujud saka tradhisi ngalap berkah yaiku njaluk donga pangestune Mbah Trunojoyo minangka leluhur saka Desa Sendangharjo supaya apa sing dikarepake dening pawongan bisa ginayuh. Tuwuhe tradhisi ngalap berkah iki dijalari amarga masyarakat desa percaya menawa panjenenganipun minangka leluhur desa nduweni kaluwihan sing ora diduweni dening pawongan liyane.

Salah sawijine pethikan wawancara dening salah sawijine narasumber yaiku Mbah Tamsir ngenani kaluwihan sing diduweni dening Mbah Trunojoyo bakal diandharake ing ngisor iki:

- (1) “Ngene.. mbah Truno iku lak nduweni kelebihan. Kelebihane seneng tulung wong ngono kuwi. Dadi sing ditulung iku wong susah ya ditulung, wong sedih ya ditulung, wong kenek lara ya ditulung, seneng tulung maksude. Dadi akeh wong masio wis seda akeh sing mara merga pas gesange seneng tulung kuwi mau. Dadi wong lak nalika urip iku apik wayah wis mati pancet diiling-iling wae.” (Mbah Tamsir, Rabu 15 Januari 2020)

Andharan kasebut nuduhake menawa miturut narasumber, saliyane Mbah Trunojoyo nduweni kaluwihan isa mbabad desa panjenenganipun nduweni sipat seneng tulung marang wong liya. Panjenenganipun

ora mandhang iku wong susah, wong sedih, wong loro kabeh ditulung. Dadi amarga panjenengane seneng tetulung marang wong liya sipat kang seneng tetulung iku dadi pangeling tumrap warga desa. Banjur sejatine kaluwihan sing diduweni dening Mbah Trunojoyo ora mung seneng tetulung, nanging panjenenganipun nduweni kaluwihan sing liyane kayata ing pasareyane pathoke isa minger, salah sawijine Wali Allah, bisa memba dadi iwak. Kaluwihan kaya mangkono iku sing ndadekake masyarakat Desa Sendangharjo menawa panjenenganipun salah sawijine pawongan kang pinilih saka gusti Allah lan bisa disuwuni pangestu dening masyarakat supaya apa sing dikarepake bisa kabul. Saka kapitayan lan pakulinan masyarakat kang nyuwun donga pangestu marang Mbah Trunojoyo iku banjur tuwuh tradhisi sing nganti saiki isih dilaksanani kanthi aran tradhisi ngalap berkah.

Tradhisi ngalap berkah iki minangka warisan leluhur kang kudu dilestarike dening masyarakat Jawa. Wektu kanggo nglaksanani tradhisi galap berkah iki sejatine ora gumathok dadi kapan wae bisa nglaksanani, nanging wektu sing rame nalika masyarakat nglaksanani tradhisi ngalap berkah iki nalika Jumat Paing. Amarga nalika Jumat paing iku kalebu saka weton saka Mbah Trunojoyo. Andharan ngenani wektu sing rame kanggo nglaksanani tradhisi ngalap berkah iki kapethik saka andharan wawancara saka Pak Paiman ing ngisor iki:

- (2) “menawa lak rame ya wayah jumat pahing ngono kui...tapi asline lak wong nyuwun iku ora ana batesane dina dadi sawayah-wayah oleh, ning ramene ya wayah jumat pahing ngono kuwi. Mbiyen enek wong saka Mediun, Surabaya, Ngawi iku saben jumat pahing mara. Tapi saiki wis arang kadhing tapi sik mara neng ora wayah jumat pahing. Ya saisan salonggare wonge.” (Pak Paiman, Selasa 14 Januari 2020)

Andharan ing ndhuwur nuduhake menawa dina kang rame kanggo nglaksanani tradhisi ngalap berkah iku nalika Jumat Pahing. Nanging dina kanggo nglaksanani tradhisi ngalap berkah iku sejatine ora ana watesane dadi saben dina oleh. Banjur saja andharan ing ndhuwur uga menehi pamawas menawa sing ngolaksanani tradhisi ngalap berkah ora mung saka sakupenge Desa Sendangharjo wae. Nanging ana sing tekan kutha Mediun, Ngawi, Surabaya. Malah jaman biyen pawongan isa ajeg nalika Jumat Pahing nanging saiki paling ana urusan sing ndadekake ora isa nglaksanani ngepasne dina Jumat Pahing. Senadyan mangkono pawongan iku tetep ngaksanani nalika ana wektu kang longgar

4.2 Tata Laku Tradhisi Ngalap Berkah

Kanggo nglaksanani tradhisi ngalap berkah ing kene diperang dadi loro miturut jinis panyuwunan kang entheng lan abot. Sajrone tata laku ing jinis panyuwunan kang kagolong entheng luwih gampang dilaksanani tinimbang saka tata laku jinis panyuwunan kang abot. Andharan ngenani perangan kasebut bakal diandharake ing ngiso iki:

4.2.1 Tata Laku Jinis Panyuwunan kang Kagolong Entheng

Tata laku ing jinis iki mung ana loro yaiku mbatin utawa sambat marang Mbah Trunojoyo lan ngluwari saka apa sing wis dadi uni nalika sambat.

1. Mbatin Utawa Sambat Marang Mbah Trunojoyo

Mbatin utawa sambat marang Mbah Trunojoyo iki dilaksanani ana ing omah ora prelu teka ana ing pasareyan Mbah Trunojoyo. Nalika nglaksanani tata laku kang wiwitan sing kaya mangkene iki uga ora ndeleng wektu lan panggonan kang gumathok, tegese mangkono yaiku bisa dilaksanani ing ngendi wae lan kapan wae. Senadyan wektu lan panggonan ora gumathok nanging pikiran lan ati kudu fokus njaluk pangestu marang Mbah Trunojoyo. Tuladhane “Mbah anak kula sakit, kula nyuwun waras. Menawi waras mangke kula mbeta sega bucu panggang pitek”.

2. Ngluwari

Ngluwari kang dilaksanakake ing pasareyan iki arupa wujud saka apa sing wis diunekne nalika pawongan iki njaluk pangestu marang Mbah Trunojoyo. Dadi ngluwari iki dilaksanakake sawise apa sing dijaluk dening pawongan iku wis kedadeyan utawa wis keturunan. Tata laku sing iki kudu dilaksanani nalika tradhisi ngalap berkah amarga nalika iki pawongan iku mau kayata nebus apa sing wis dadi janji nalika njaluk pangestu. Lumrahe janji iku kudu ditepati ya ing kene padha karo ngluwari tata laku ing tradhisi iki. Nggawa berkat kang isine miturut apa sing dadi uni nalika njaluk pangestu.

Andharan ing ndhuwur kasebut disengkuyung dening wawancara narasumber ing ngisor iki:

- (3) “Cara-carane upami aku njaluk babagan kang gampang. Aku nduwe tiyang sakit “Mbah truno anak kula sakit kula nyuwun saras menawi saras kula mbeta sega bucu panggang pitek”. Niku muni neng omah. Mengko lak wis waras lagi nggawa apa unine mau lan nyekar bacut omong “Mbah kula ngluwari kala wingi sing dados uni kula **teng** ngomah mbeta sega bucu panggang pitek” ngko panjenengane pun mireng utawa isa uga mbok pasrahe Japan ngomong arep ngluwari wingi nduwe uni wong loro. Ngko wis

dipasrahke Japan dhewe ngono ya isa. Karo saiklase nggawa wajib kanggo Japan sing ngrumat sareyane Mbahe.” (Mbah Tamsir, Rabu 15 Januari 2020)

Saka pethilan ing ndhuwur nuduhake menawa tata laku sing wiwitan yaiku sambat. Nalika apa sing dadi uni wis keturunan lagi ngluwari apa menehi apa sing wis dijanjekake. Nggawa ubarampe sing wis dadi uni kayata sega bucu panggang pitek iku banjur muni ing sareyane Mbah Truno menawa berkat iku minangka apa sing dadi luwaran saka uni sing wis diucapake. Utawa bisa uga dipasrahake juru kunci menawa dheweke pengen ngluwari unine. Tata laku sing kagolong gampang ngono wae Mbah Trunojoyo wis mireng lan wis ngerti. Lan ora lali menehi kerah utawa wajib kanggo Pak Japan minangka juru kunci sing ngrumat pasareyane Mbah Trunojoyo.

4.2.2 Tata Laku Jinis Panyuwunan kang Kagolong Abot

Tata laku perangan sing kelo iki luwih angel tinimbang tata laku perangan sing kaping siji. Isa diarani mangkono amarga tata laku sing iki luwih akeh prosese tinimbang sing wiwitan. Senadyan tata laku kang kagolong akeh iki luwih akeh prosese nanging cara nglakoni saben tata lakune isih gampang lan bisa diarani ora ruwet.

1. Nalika Arep Nyuwun

a. Wudhu

Tata cara iki wajib dilaksanani sadurunge budhal ing pasareyane Mbah Trunojoyo. Sejatine wudhu ing kene ora mung anggerta wudhu nanging nalika teka ing pasareyane Mbah Trunojoyo pawongan iku kudu resik. Tegese resik yaiku resik saka hadas gedhe lan hadas cilik. Dadi menawa isih nandang hadas gedhe kudu adus kramas dhisik niat ngilangi hadas gedhe.

b. Nyekar Sinambi Dongat ing Pasareyane Mbah Trunojoyo.

Nyekar sinambi donga ing kene dilaksanani ing ngarepe pasareyane Mbah Trunojoyo langsung sinambi nggawa kembang sing bakal disebarake. Kembang kang digawa iku diseleh ana ing cedheke padhok Mbah Trunojoyo sawise pawongan kasebut dongakake Mbah Trunojoyo minangka leluhur desa. Saliyane iku ing tata laku iki bageyan kita bisa menawa arep sambat nyuwun donga pangestune Mbah Trunojoyo supaya cepet kabul marang Gusti Allah. Dadi tata laku iki minangka tata laku kang wajib uga dilaksanani nalika melu tradhisi ngalap berkah.

c. Ngobong Menyan

Ngobong menyan ing kene dilaksanani ana ing pasareyane Mbah Trunojoyo kanthi papan kang wis

cumepak sing sumadya kanggo tata laku ngobong menyan. Papan panggonan kanggo tata laku ngobong menyan iki ana ing sisih kiwa pojok saka panggoanan pasareyane Mbah Trunojoyo.

d. Diweruhi Lumantar Impen

Nalika wis mulih lan nunggu kekarepan iku supaya bisa kalaksanan ana ing omah bengine nalika turu biasane ana pituduh kang diwenehake dening Mbah Trunojoyo supaya pawongan iku mau bisa mangerteni apa sing dadi kekarepane iku bisa kedadeyan apa ora

2. Ngluwari

Tata laku ngluwari ing pasareyan iki ora ana bedane nalika ngluwarisaka tradhisi ngalap berkah kanthi jinis panyuwunan kang entheng. Dadi tata laku kanggo nglaksanani kabeh iku padha, tata laku ngluwari ing pasareyane Mbah Trunojoyo iki dilaksanakake nalika kekarepan kang dijaluk wis kelaksanan utawa keturunan.

4.3 Ubarampe Tradhisi Ngalap Berkah

Nalika nglaksanani tradhisi sajrone mesthi ana ubarampe kang digawa kanggo nyenguyung lumakune tradhisi iku supaya lancar. Ubarampe yaiku piranti kang ana ing tradhisi ngalap berkah kang dipercaya nduweni nilai kang kinandhut ing njerone.

4.3.1 Jinis Panyuwunan kang Entheng

1. Kembang Wangi

Jinis kembang kang digunakake nyekar iku jinise ana akeh banget, nanging ana ing tradhisi ngalap berkah ing pasareyane Mbah Trunojoyo migunakake kembang wangi sing biasae isine kembang telon utawa kembang irisan.

2. Ubarampe Kanggo Berkatan

Ubarampe kanggo berkatan ing tradhisi ngalap berkah iki padha karo ubarampe ing berkatan liyane yaiku mung ana lawuh lan sega tanpa ana jajane. Lawuh kang digunakake kanggo panyengkuyung saka segane dhewe yaiku ora winates uga. Biasane saka warga Desa Sendangharjo sing nglaksanani tradhisi ngalap berkah iki lawuh sing digawa kanggo berkatan mung panggang pitek wutuh lan mie kanggo lawuh panyengkuyunge. Sega kang digunakake kanggo tradhisi iki mung sega putih sing ndhuwure ana bucune. Andharan kasebut disengkuyung dening pethikan ing ngisor iki:

- (4) “Yen munine nggawa sega bucu panggang pitek ya sawise kabul iku ndhuk berkate ya kudu nggawa padha sing diunekne mau. Nggawa sega putih sing ndhuwure enek bucune, iwak pitek panggang utuh, karo lawuhe. Lawuhe kuwi ya sapethuke ndhuk enek mie ya dikeki mie enek tempe ya dikeki tempe ngono.” (Mbah Untung, Selasa 14 Januari 2020)

Saka andharan ing ndhuwur nuduhake menawa ubarampe kang digunakake kanggo berkatan iki jinise ora mung ana siji. Ubarampe kang digunakake kanggo berkatan iki ana sega bucu, panggang pitek lan lawuh panyengkuyunge.

3. Kerah utawa Wajib

Kerah utawa wajib iki salah sawijine ubarampe arupa panganan kang ana ing njero berkat. Kerah utawa wajib iki wujud dhuwit kang diwenehake pawongan kang nglakoni tradhisi ngalap berkah marang juru kunci. Kerah utawa wajib iki diwenehake minangka rasa matur nuwune warga marang juru kunci kang saben dina ngrumat lan ngopeni saka pasareyane Mbah Trunojoyo.

4.3.2 Jinis Panyuwunan kang Abot

Ubarampe kang digunakake saka jinis panyuwunan kang abot sajrone tradhisi ngalap berkah kang dilaksanakake ing pasareyane Mbah Trunojoyo iki ana pambada sithik tinimbang saka jinis panyuwunan kang luwih entheng. Kabeh ubarampe kang digunakake ing jinis panyuwunan kang entheng sing wis dijentrehake ing ndhuwur uga digunakake sajrone jinis panyuwunan kang abot. Sing dadi pambada ing kene yaiku jinis panyuwunan kang abot ana ubarampe tambahan yaiku menyan.

1. Menyan

Menyan minangka ubarampe tambahan kang dadi pambada saka jinis panyuwunan kang entheng. Menyan iki arupa watu kristal kristal kang digunakake kanggo wewanginan. Dadi nalika menyan iki diobong bakal mambu wangi ing sakupenge pasareyan Mbah Trunojoyo. Andharan ngenani ubarampe menyan jumbuh dening pethikan narasumber kang ana ing ngisor iki:

- (5) “Nanging menawa sing dijaluk abot mara neng nggone Mbah Truno nyekar gawa kembang satum karo menyan.” (Mbah Tamsir, Rabu 15 Januari 2020)

Saka pethikan kasebut kabukti menawa ing jinis panyuwunan kang abot iki ana tambahan ubarampe yaiku menyan.

4.4 Simbol lan Makna kang Kinandhut Sajrone Tradhisi Ngalap Berkah

Saperangan saka tata laku kang ana ing tradhisi ngalap berkah ngandut simbol lan makna kang ndhuweni nilai luhur. Simbol lan makna kanggo ngonceli tata laku ing tradhisi ngalap berkah iki migunakake konsep sing digawe saka Maran (2000:43) menawa simbol yaiku samubarang kang isa nuduhake utawa menehi teges. Simbol lan makna iku konsep sing ora bisa dipisahake sajrone konsep kabudayan, amarga sejati makna iku pesen sing kinandhut sajrone simbol. Saka anane konsep sing kaya mangkono panliti bakal njentrehake simbol kang kinandhut sajrone tata laku tradhisi ngalap

berkah sing mesthi nduweni makna utawa pesen kang kinandhut.

4.4.1 Wudhu

Wudhu minangka salah sawijine tata laku kang wajib sadurunge nglaksanani sowan ana ing pasareyane Mbah Trunojoyo. Sejatine wudhu sadurunge nyekar iku ora mung katindakake nalika sowan ing pasareyane Mbah Trunojoyo wae, nanging kudu dilakokake nalika arep nyekar ana ing pasareyan ngendi wae. Wudhu kang dadi tata laku wajib sadurunge nyekar ing pasareyan iki nduweni simbol lan makna kang kinandhut. Simbol kang kinandhut kinandhut sajrone tata laku wudhu kasebut yaiku suci. Suci ing kene nduweni makna utawa pesen menawa pawongan arep nyekar ing pasareyane Mbah Trunojoyo kudu suci tegese yaiku resik saka hadas gedhe lan qadas cilik.

4.4.2 Nyekar

Dadi tata laku nyekar iki isih kalebu tata laku kang wigati sing ngandhut simbol lan makna ing njerone. Simbol lan makna iku ana sajrone tata laku nyekar iki supaya pawongan kang nglaksanani tradhisi ngalap berkah tenanan anggone nglaksanani. Dadi bisa diarani menawa wis kebuka atine pawongan kasebut nalika donga nyuwun pangestu marang Mbah Trunojoyo bisa luwih khikmat.

4.4.3 Ngobong Menyan

Tata laku sabanjure kang ngemu simbol lan makna yaiku nalika nglaksanani tata laku ngobong menyan sarampunge donga ing pasareyane Mbah Trunojoyo. Tata laku iki ngemot simbol lan makna kang dadi tandha kabul orane saka apa sing dijaluk dening pawongan sing melu nglaksanani tradhisi ngalap berkah. Lumantar ngobong menyan dimangerteni murup orane menyan wis dadi pangarep-arep kanggo wong sing nyuwun donga pangestu.

4.4.4 Impen

Nalika mulih iku pawongan kasebut kudu pasrah nrima apa wae sing bakal dadi asil saka sawise nglaksanani tradhisi. Masalah bakal kabul orane iku kabeh dipasrahake marang gusti Allah. Nanging menawa kekarepan mau bakal dikabulake saliyane diwenahi pratandha saka murupe menyan kang diobong, uga diwenahi simbol lumantar ngimpiNgimpi kang dadi simbol iku nekani kaya-kaya ditekani macan kang lagi lewat nanging ora oleh diloroi. Dadi lumantar mimpi iku menehi makna utawa teges menawa ndelok ana macan lewat pawongan kasebut kudu ngucap syukur apa sing dadi karepane kabul

4.4.5 Ora Oleh Ngicipi Jangan

Ora oleh ngicipi jangan nalika nglaksanani tata laku berkatan iki uga nduweni simbol lan makna kang

kinandhut ing njerone. Nalika nglaksanani berkatan kanggo ngluwaru apa sing dadi uni, berkat sing digawa menawa ora panggang pitek ya mbeleh wedhus ing pasareyane Mbah Trunojoyo. Wayah berkatan sing mbeleh wedhus, pawongan kang ngluwaru kasebut kudu masak ing pasareyan. Nalika masak ing pasareyan tata laku iku nduweni simbol yaiku cawisan kanggo masrahake marang Mbah Trunojoyo ora oleh diicipi. Simbol kasebut nduweni teges amarga Mbah Trunojoyo minangka pawongan kang dihormati dadi ora oleh diwenahi turahan. menawa masak trus diicipi dianggep menawa masakan iku wis dadi turahan.

4.5 Fungsi kang Kinandhut Sajrone Tradhisi Ngalap Berkah Tumrap Masyarakat

Tradhisi kalebu sajrone foklor kang setengah lesan kang nduweni fungsi tumrap masyarakat sing melu nyengkuyung tradhisi kasebut. Fungsi kang kalebu sajrone tradhisi iku dimanfaatkan kanthi tenanan dening masyarakat Jawa supaya saliyane kanggo nguri-nguri kabudayan sing ana uga nduweni fungsi liya sing bisa dijupuk.

4.5.1 Tradhisi Ngalap Berkah Minangka Sarana saka Sistem Proyeksi

Fungsi saka teori kang diandharake dening William R. Bascom sing wiwitan yaiku minangka sistem proyeksi yaiku minangka alat kanggo pangilo saka angen-angen kolektif. Angen-angen kang diduweni saka masyarakat Sendangharjo iki bisa nuwuhake tradhisi ngalap berkah sing nganti saiki isih dilaksanani. Fungsi kang kaya mangkono bisa dideleng saka andharan narasumber ing ngisor iki:

- (6) “Pada intine ngeten mawon minimal paling mboten kan piyantun kang pertama kali mbabad teng Desa Sendangharjo. Seperti itu otomatis kan orang-orang terdahulu dianggep sebagai danyang utawa leluhur desa sebagai pelindung. Dados dipercaya oleh warga sekitar bahwa Mbah Trunojoyo sebagai orang yang linuwih atau mempunyai kelebihan sehingga dihormati dan beliau lebih dekat dengan yang murbeng dumadi seperti itu. Sehingga munculah tradisi yang sampai sekarang masih dilakukan ini. Karena seperti yang saya jelaskan tadi masyarakat percaya bahwa Mbah Truno termasuk orang linuwih yang dekat dengan Allah sehingga dapat mengabulkan kekarepane masyarakat ngoten Mbak.”

“Wigatine iku ngene paling ora menawa wong sing wiwitan mbabad ana ing Desa Sendangharjo. Kaya mangkono kanthi langsung wong biyen iku nganggeo minangka danyang utawa leluhur desa

kang isa nglinduni. Dadi dipercaya dening warga desa menawa Mbah Trunojoyo minangka pawongan kang linuwih utawa nduweni kaluwihan nganti dihormati lan panjenenganipun luwih cedhek marang Kang Murbeng Dumadi kaya mangkono. Dadi tuwuh tradhisi sing nganti saiki isih dilaksanakake. Amarga padha karo sing tak jlentrehake mau masyarakat percaya menawa Mbah Truno kalebu pawongan kang linuwih sing cedhak marang Gusti Allah dadi isa ngabulake kekeparepan masyarakat ngono Mbak. ”(Pak Prasetyo, Rabu 15 Januari 2020).

Saka andharan Pak Prasetyo ing ndhuwur nuduhake menawa Tradhisi ngalap berkah iki minangka wujud pangilo saka angen-angen kolektif masyarakat. Amarga tuwuhe tradhisi iki uga saka kapitayan masyarakat dhewe kang percaya marang kaluwihan sing diduweni dening Mbah Trunojoyo nganti bisa ngabulake kekeparepan. Mula saka kapitayan sing diduweni masyarakat iku mau akeh masyarakat kang nyuwun donga pangestu marang Mbah Trunojoyo lan suwe-suwe dadi tradhisi sing nganti saiki isih kelaksanan iki. Dadi bisa diarani menawa tradhisi ngalap berkah iki nduweni fungsi saka foklor sing minangka piranti alat proyeksi.

4.5.2 Tradhisi Ngalap Berkah Minangka Piranti Pengesah Budaya

Fungsi kang kaping loro yaiku minangka piranti kanggo ngesahake kabudayan ing kene uga bisa ditemokake sajrone tradhisi ngalap berkah ing pasareyane Mbah Trunojoyo. Tujuwan utama saka lumakune tradhisi ngalap berkah iki kanggo apa sing disuwun dening pawongan iki bisa kasebadan. Cara kanggo nyuwun marang gusti Allah kasebut dilakokake dening pawongan kanthi maneka warna cara supaya bisa apa sing disuwun iku bisa kabul. Dadi salah sawijine cara pawongan nyuwun marang gusti Allah iku lumantar nyuwun donga pangestu marang Mbah Trunojoyo kanthi melu nglaksanani tradhisi ngalap berkah ing pasareyane. Tradhisi kang dilaksanakake kanthi turun-temurun nganti patang turunan iki banjur disahake minangka wujud saka kabudayan.

Pasareyan Mbah Trunojoyo iki kerep digunakake kanggo nyuwun donga pangestu marang Gusti Allah supaya apa sing dikarepake iku bisa lancar. Amarga Mbah Trunojoyo iki minangka pawongan kang dipercaya dening masyarakat nduweni kaluwihan lan luwih cedhek marang Gusti. Mula saka iku akeh sing nyuwun donga pangestu neng pasareyane Mbah Trunojoyo. Andharan ing ndhuwur kasbeut disengkuyung dening andharan saka narasumber sing dipethik ing ngisor iki:

(7) “ya njaluk donga neng kana supaya kabul. Tapi ndonga ya karo pengeran. Kana ki mung

lumantar. Aku ya mung anut wae iku wis kat jaman biyen kok ndhuk. Wis ana patang turunan paling. Sing nganti saiki dilakokne kuwi saben jumat pahing mesti rame wong saka ngendi-ngendi teka. Wis dadi tradhisi rutin ing desa kene.” (Mbah Tamsir, Rabu 15 Januari 2020)

Andharan ing dhuwur bisa dimangerteni menawa tradhisi ngalap berkah minangka piranti kanggo ngesahake budaya. Isa diarani mangkono amarga saka tata cara ndonga ing pasareyane Mbah Trunojoyo supaya oleh pangestune panjenengane, amarga dipercaya dening masyarakat panjenengane minangka pawongan kang linuwih. Dadi apa sing dikarepake isa kabul lan kelaksanan. Tata cara ndonga ing tradhisi ngalap berkah iki wis dilaksanakake saka jaman biyen lan nganti saiki isih ana. Isa diarani disahake dadi tradhisi amarga wis dilaksanani kurang luwih nganti telung turunan.

4.5.3 Tradhisi Ngalap Berkah Minangka Sarana Pendhidhikan

Pendhidhikan dibutuhake dening kabeh pawongan, dadi ora ana sing ora butuh dening pendhidhikan. Pendhidhikan bisa diolehake ora mung saka sekolahan, nanging pendhidhikan bisa diolehake saka ngendi wae lan kapan wae. Lingkungan sakupenge pawongan iku uga bisa dadi sarana pendhidhikan kang ngajarake akeh wawasan sing ora diolehake saka sekolahan. Pendhidhikan sing diolehake saka lingkungan iki bisa diolehake saka tradhisi ngalap berkah ing pasareyane Mbah Trunojoyo. Pendhidhikan kang diolehake ing kene iki minangka wujud saka penglestari budaya, amarga tradhisi ngalap berkah iki kalebu ing salah sawijine kabudayan kang kudu diuri-uri. Saka kene tradhisi ngalap berkah bisa dadi sarana pendhidhikan kanggo nom-noman sing melu nyengkuyung tradhisi ngalap berkah supaya tetep njaga lan nglestari tradhisi iki. Andharan ngenani nom-noman kang melu nyengkuyung tradhisi ngalap berkah iki bakal diandharake kanthi pethikan ing ngisor iki:

(8)” Wong kuwi ya wujud soqadoh pisan syukuran neng kono lak padha di pangan bareng-bareng lak ra entek oleh digawa mulih. Wong wayah jumat pahing rame-ramene ngono kae nom-noman barang melu ngruyuk akeh neng sareyane Mbahe. Ketok rejo banget nyawange.” (Mbah Tamsir, Rabu 15 Januari 2020)

Saka andharan ing ndhuwur nuduhake menawa sing melu nyengkuyung tata laku ing tradhisi ngalap berkah iku ana nom-nomane. Kadeleng saka pethikan menawa nom-noman iku melu ngruyuk berkat sing digawa saka pawongan sing nglaksanani berkatan sarampunge duwe uni. Banjur dipangan bareng-bareng. Dadi ing kene bisa dijupuk fungsi pendhidhikane menawa

nom-noman uga melu nyengkuyung lan bisa mangerteni tradhisi kang kelaksanan iki. Supaya mbesuke tradhisi iki tetep bisa lumaku amarga akeh paedah kang ana ing njerone tradhisi ngalap berkah.

4.5.4 Tradhisi Ngalap Berkah minangka Piranti Pengendhali Sosial

Manusia iku ditakdirake kanthi urip sajrone bebrayan kang mesthi mbutuhake wong liya kanggo nglaksanani urip. saka takdhir kasebut manungsa diarani minangka makhluk sosial sing kudu sawung marang manungsa siji lan liyane. Sawung kasebut kanthi ancas supaya manungsa iku bisa ngraketake kerukunan lan bisa padha-padha urip barengan. Menawa ana manungsa sing lagi susah bisa ditulung, kedadeyan kasebut sing ndadekake urip kanthi kerukunan kang raket iku dadi babagan kang wigati. Saka andharan ngenani manungsa minangka makhluk sosial kasebut, sajrone tradhisi ngalap berkah uga ngandhut fungsi yaiku minangka piranti kanggo ngendhalikake uripe manungsa ing bebrayan. Supaya kerukunan saka manungsa siji lan liyane bisa kajaga luwih raket lan menehi paedah liya nalika ngalaksanani tradhisi ngalap berkah. Fungsi ngenani minangka piranti kanggo ngendhalikake sosial lumantar ngraketake paseduluran iku kabukti saka andharan narasumber kanthi pethilan ing ngisor iki:

- (9) "ya isa olehake kerukunane masyarakat amarga nalika wong syukuran nggawa panganan sega bucu panggang pitek tuladhane banjur di krujuk bareng dipangan bareng. Banjur jagongan neng sareyan ngono kae paling kadang aku omong-omongan karo wong liya ngenani sawah kenek tikus trus diobati apa ben mari. Lak aku ora melu tradhisi iku kan aku ora oleh informasi obate tikus iku mau.. isa dadi manfaat pisan kuwi lo....." (Pak Paiman, Selasa 14 Januari 2020)

Andharan ing ndhuwur nuduhake menawa saka nglaksanani tradhisi ngalap berkah iki bisa ngolehake fungsi kanthi piranti kanggo ngendhalikake sosial saka wujud karukunan sing dilaksanani satengahe tradhisi ngalap berkah. Karukunan ing kono bisa diolehake saka tata laku berkatan sing dipangan bareng iku lan sarampunge mangan bareng nglaksanani jagongan marang wong sing liya sing nglaksanani tradhisi ngalap berkah. Saliyane kerukunan kang diolehake saka jagongan iku, pawongan kang nglaksanani tradhisi ngalap berkah uga bisa ijol-ijolan pengalaman babagan sawah. Kayata andharan ing ndhuwur lumantar jagongan ong trashisi ngalap berkah iku bisa mangerteni obat kanggo ngilangi tikus kang ana ing sawah.

4.5.5 Fungsi Tradhisi Ngalap Berkah Liyane

Saliyane fungsi kang ana sakrone teorine Bascom, tradhisi ngalap berkah iki uga nduweni fungsi liya. Fungsi liya kasebut kayata fungsi ekonomi, fungsi sodaqoh, lan fungsi nguri-nguri kabudayan Jawa.

1. Fungsi Ekonomi

Sing wiwitan kanggo fungsi liyane saka tradhisi ngalap berkah yaiku fungsi ekonomi. Fungsi ekonomi iki kinandhut ing tradhisi iki amarga bisa ditemoni akeh wong dodolan kembang ing sakiwa tengene pasareyan. Wong dodolan iki manfaatake dodolan ing dina Jumat Paing amarga nalika dina iku akeh pawongan Paedah saka anane tradhisi ngalap berkah iki ningkatake saperangan pendhapatane masyarakat Desa. Mula saka anane dodolan kembang kasebut tradhisi ngalap berkah iki bisa diarani nduweni fungsi ekonomi. Andharan ngenani fungsi kasebut bisa kadeleng saka andharan narasumber kang kapethik ing ngisor iki:

- (10) "Napa nggih Mbak, niku tiyang sadayan kembang teng telon niku, teng klumpang nggih wonten pas niku tiyang sadayan kembang dadose saged dados pakaryan masyarakat pas Jumat Paing." (Pak Prasetyo, Rabu 15 Januari 2020).

Andharan saka pethikan ing ndhuwur bisa dadi bukti menawa anane tradhisi ngalap berkah bisa menehi fungsi ekonomi tumrap masyarakat Desa. Fungsi ekonomi kang ana iku kawujudake anane warga Desa kang dodolan kembang nalika dinane Jumat Paing sing bisa nambahi pendhapatan kanggo saperangan warga Desa. Dadi saliyan bisa menehi paedah tumrap wong sing dodolan kembang, uga nggampangake pawongan kang nglaksanakake tradhisi ngalap berkah kanggo nggolek ubarampe wajib arupa kembang.

2. Fungsi Sodaqoh

Fungsi liyane sing kaping loro saka tradhisi ngalap berkah yaiku fungsi sodaqoh. Fungsi sodaqoh iki bisa ditemokake sajrone tata laku berkatan. Tata laku berkatan iki ngandhut fungsi sodaqoh amarga berkat kanthi wujud kanggo ngluwarisake uni salah sawijine pawongan, kanthi ora langsung sejatine nduweni ancas kanggo sodaqoh. Amarga berkat sing wis rampung dipasrahake kuwi mau, banjur dipangan bareng-bareng lan isa uga digawa mulih. Mula saka iku tradhisi ngalap berkah uga nduweni fungsi sodaqoh sajrone tata laku berkatan. Andharan sing kaya mangkono iku disengkuyung dening andharan narasumber kanthi pethikan ing ngisor iki:

- (11) " Ya oleh berkat saka wong sing melu tradhisi kuwi to ndhuk. Dadi fungsi sedekah kanggo wong liya penting kudu ikhlas sing menehi. Wong berkat teka ngono kae kadang langsung dikrujuk pangan bareng iwake dicuwili padha

katon guyub rukun merga mangan bareng kuwi.”
(Mbah Untung, Selasa 14 Januari 2020)

Andharan sing kaya ing ndhuwur iki nuduhake menawa saka tata laku berkatan iku wong sing nglaksanani tradhisi ngalap berkah uga sedekah marang wong liya. Syarat tata laku berkatan iku isa dadi sedekah yaiku nalika menehi berkat pawongan kasebut kudu nduweni rasa kang ikhlas. Dadi menawa berkat sing diwenehake iku kanthi rasa ikhlas banjur dikruyuk kanggo dipangan bareng-bareng bisa nuwuhake fungsi sodaqoh marang wong liya

3. Fungsi Nguri-Nguri Kabudayan

Fungsi liyane saka tradhisi ngalap berkah sing pungkasan yaiku fungsi nguri-nguri kabudayan. Fungsi nguri-nguri kabudayan kasebut diolehake amarga tradhisi ngalap berkah iki ngandhut simbol lan makna kang kasebar sajrone tata laku lan ubarampe. Simbol lan makna kasebut menehi kawruh tumrap masyarakat Jawa. Amarga tradhisi ngalap berkah iki nduweni simbol lan makna kang dadi alesan supaya tradhisi iki kudu dirembakakake dening masyarakat mligine kawula mudha. Menawa tradhisi iki isih diuri-uri dening masyarakat, tradhisi iki bakal menehi fungsi-fungsi kang becik tumrap masyarakat kang nglaksanani lan melu nyengkuyung lumakune tradhisi.

Saka anane tradhisi ngalap berkah nduweni fungsi nguri-nguri kabudayan, fungsi kasebut diolehake nalika wong sing luwih tuwa nglaksanani tradhisi sinambi ngenalake lan njlentrehake saben ubarampe lan tata laku sing ngandhut simbol lan makna marang wong sing luwih mudha. Lumantar kagiyatan sing kaya mangkono, wong sing luwih mudha iku bakal mangerteni lan njaga anane tradhisi sing wis lumaku iki. Kawula mudha uga bisa luwih ngrembakakake amarga mangerteni menawa tradhisi iki minangka kabudayan kang wigati kanggo dilestarikake. Fungsi kanggo ngleluri budaya iki kabukti saka andharan narasumber kang kapethik ana ing ngisor iki:

(12) “lajeng pas tradhisi kathah ingkang jagongan saling pertukar pikiran. Saat tradisi ini berlangsung juga banyak anak muda yang nunggoni berkat to Mbak tapi secara tidak langsung mereka melihat apa saja yang dibawa dan bagaimana caranya. Mula saka niku bisa jadi fungsi pengetahuan untuk anak muda supaya melestarikanya to Mbak.”

“banjur nalika tradhisi akeh sing jagongan kanggo ijolan pamikir. nalika tradhisi iki lumaku akeh uga wong enom kang nunggoni berkat to Mbak, nanging kanthi ora langsung dhewekek uda ndelokapa wae piranti kang

digawa lan kaya piye carane. mula saka iku isa dadi fungsi menehi kawruh marang cah enom supaya nglestarikakae Mbak.” ”(Pak Prasetyo, Rabu 15 Januari 2020).

Saka andharan ing ndhuwur nuduhake menawa tradhisi iki uga nduweni fungsi kanggo ngleluri salah sawijine budaya yaiku tradhisi ngalap berkah. Fungsi kasebut menawa dideleng saka andharan saka Pak Prasetyo ing ndhuwur yaiku lumantar menehi kawruh marang kawula mudha kang melu nyengkuyung tradhisi ngalap berkah. kawula mudha kasebut nyengkuyung nalika nunggoni wayah berkatan, senadyan kaya mangkono kedadeyan kasebut bisa dadi kawruh menawa tradhisi iki ngandhut piwulang kang wigati sing kudu diuri-uri. Supaya mbesuk anak putu bisa ngrasakake kayane budaya kang sumebar ing Jawa mligine Jawa Timur.

4.6 Owah-owahan saka Tradhisi Ngalap Berkah

Owah-owahan kang digawe kanggo njlentrehake ana ing panliten iki migunakake konsep saka Maran (2000:50) yaiku saka anane jaman sing saben taun iki tambah maju tradhisi iki uga nduweni owah-owahan saja jaman biyen sing akeh ditinggalke kanggo melu marang owahe jaman. Konsep saka Maran kang cacahé ana lima kasebut ora kabeh dadi faktor sing njalari tuwuhe owah-owahan kang ana ing tradhisi ngalap berkah. Dadi faktor sing njalari saka owah-owahan kasebut mung ana loro yaiku anane idhe lan temuan kang anyar sing dadekake kabudayan iki owah. Saka Idhe lan temuan iki bisa ngowahi kabudayan nanging tetep diselarasake

4.6.1 Piranti Ubarampe

Piranti ubarampe sing diganti amarga ing jaman saiki wis angel ditemokake wadah kang bahane digawe saka pring lan piranti iku digunakake mung sepisan. Dadi menawa wis rampung digawe wadah berkat kasebut langsung diguak. Piranti sing ganti lumantar owahe jaman kasebut diarani encek. Jaman biyen encek digawe dening masyarakat Desa Sendangharjo kanggo nggawa berkah neng pasareyan kanggo nglaksanani tradhisi ngalap berkah.

Nanging ing jaman saiki encek kasebut wis ora tau ditemokake kanggo piranti berkatan ing tradhisi ngalap berkah. Encek kasebut wis ora digunakake kanggo wadah berkat amarga jaman saiki masyarakat Desa Sendangharjo nganggep menawa wadah encek iku nalika arep nggunakake kudu nggawe dhisik lan menawa wis digawe langsung diguwak. Kamangka masyarakat Desa Sendangharjo ngarani amarga owahe jaman iki wadhah kang kaya mangkono iku dianggep wis ora *efektif* maneh kanggo wadhah berkat. Mula saka iku wadah berkat saiki ana owah-owahan saka encek diganti dadi wadhah bak

berkat sing langsung isa digawe lan sarampunge digawe isih isa disimpen kanggo wadhah maneh nalika nglaksanani tradhisi ngalap berkah ing liya dina. Andharan ngenani owahe piranti kanggo nglaksanani tradhisi ngalap berkah iku diandharake dening narasumber kang kapethik ana ing ngisor iki:

- (13) ” oh iya ana jaman biyen berkate iku di wadahe encek utawa marang. Sing digawe saka preng Ngono kae. Wong saiki ya ra gelem ribet ngono kae lak ndadak gawe. Menawa saiki pancet dibucuni lincip segane. Neng wadahe kan bak berkatan plastik ngono kuwi. “(Mbah Tamsir, Rabu 15 Januari 2020)

Saka andharan ing ndhuwur nuduhake menawa jaman biyen wadh kanggo berkat sing digawa neng pasareyane Mbah Trunojoyo kanggo nglaksanani tradhisi ngalap berkah yaiku migunakake encek. Encek kasebut piranti kang digawe saka preng. Nanging wong saiki wis ora gelem nggawe encek maneh amarga wis males menawa ndadak gawe dhisik. Dadi ing jaman saiki wadahe encek iku diganti dening bak berkat plastik sing luwih gampang. Nanging senadyan wadahe ganti sega kang digawa kanggo berkatan iku kudu tetep ana bucune, amarga nalika muni marang Mbah Truna berkatan nggawa sega bucu

4.6.2 Berkatan

Faktor saka Maran kang kaping lima kasebut bisa jalari amarga anae kawruh anyar saka masyarakat menawa berkat sejatine nduweni tujuwan kanggo ladhang sodaqoh marang wong liya. Menawa berkat iku mau didol dening salah sawijine pawongan yaiku juru kunci jaman biyen iku dianggep kurang bener. Mula saka iku sajrone tata laku berkatan ana owah-owahan sithik kanthi berkat iku mau ora oleh didol nanging dipangan bareng utawa yen ora entek oleh digawa mulih kanggo dipangan bareng karo kulawargane. Dadi anane owah-owahan kasebut tuwuh saka kawruh kang anyar sing diselarasake dening *realita* sing ana ing jaman saiki.

Senadyan nalika dina Jumat Paing berkat iku cacah ana akeh banget, juru kunci sing saiki yaiku Pak Japan ora wani ngedol iwak sing ana ing njero berkate iku. Amarga panjenengane mangerteni menawa tujuwan berkatan iki salah sawijine kanggo sodaqoh dadi ora selaras menawa berkat iku mau didol. Andharan negnani owah-owahan saka berkatan kang diandharake ing ndhuwur iku kabukti saka pethikan narasumber kang ana ing ngisor iki:

- (14) “Ananging ana pambada saka juru kuncine Mbah Semplung. Jaman biyen panggang pitek saka warga kang syukuran iku dilumpukne banjur didol neng Dander. Lak aku ora panggang pitek mau saapa sing gelem mangan tak kon mangan

tak bage-bage nganti entek. Ngono iku ya enek efeke. Sapi saka juru kunci mau diangon neng oro-oro banjur klothak mati dhewe. Asline pitek iku penging adol” (Pak Japan, Senin 13 Januari 2020)

Saka andharan narasumber ing ndhuwur Pak Japan njlentrehake menawa ana owah-owahan utawa pambada saka juru kunci kang ngolah berkat sing dioleh saka tradhisi ngalap berkah. Jaman juru kuncine yaiku Mbah Semplung berkat sing diolahake mligine panggang pitek sing digawa warga kanggo syukuran iku dilumpukne banjur didol ana ing Dander. Menawa ing jaman saiki juru kunci sing nyekel Pak Japan panggang pitek mau dibage-bageake sapa sing gelem mangan nganti entek lan ora tau didol. Amarga nalika Jaman Mbah Semplung kang panggang pitek sing didol iku mau panjenengane dielingake menawa tumindak ora bener. cara ngelingake yaiku lumantar kewan sing diangon ana ing oro-oro ora kena apa-apa banjur mati dhewe. Banjur masyarakat njupuk dudutan menawa kedadeyan kasebut dadi piweling tumrap Mbah Semplung menawa panggang pitek sing diolahake saka tradhisi ngalap berkah iku ora oleh didol.

4.6.3 Tata Cara Ndonga

Faktor kang pungkasan saka Maran kasebut dadi jalaran amarga saiki anane kapitayan kang anyar yaiku jamane agama Islam. Dadi pambada saka tata cara ndonga nalika nglaksanani tradhisi ngalap berkat iki amarga kapitayan kang dianut dening masyarakat Jawa jaman saiki lan jaman biyen iku beda. Nalika jaman biyen kapitayan kang dianut dening masyarakat isih percaya marang aliran *animisme* lan *dinamisme*. Kapitayan sing kaya mangkono iku kanggo ngumpulake kekuwatan ghoib lan percaya menawa piranti iku uga nduweni roh-roh sing nduweni nyawa nganti piranti kasebut diwedene dening masyarakat.

Nanging ing jaman saiki kapitayan kasebut wis diselarasake dening agama Islam, amarga ing jaman saiki akeh masyarakat Jawa kang nganut agama Islam. Dadi kapitayan sing *animisme* lan *dinamisme* kasebut diselarasake kanthi selipan donga-donga Islam. Nalika jaman biyen tata cara ndonga ora ana kang maca kayata *Al Fatihah*, *yasin*, *tahlilan* lan sapanunggalane. Jaman saiki kanggo nyelarasake perkembangan jaman tata cara ndonga kanggo nyuwun donga pangestu marang Mbah Trunojoyo iki migunakake surat-surat kasebut nalika ndonga. Andharan ngenani owah-owahan tata cara ndonga kang diandharake ing ndhuwur disengkuyung dening andharan narasumber kang kapethik ana ing ngisor iki:

- (15) “lak rumiyen mligi mbak, dados tiyang mriku ngumpul mbeta berkat ngoten. Sakniki

sampun dicampuri islam Mbak. Nalika njaluk kadhang ndongane ana al fatehahe, tahlilan, yasinan. Pokoke diselipi islam. Kalo dulu kan anggerta njaluk. Jadi menyesuaikan jaman. Jamanya sudah Islam kok ya mengikuti cara Islam. Pokoknya kita menjadi orang jawa itu harus melanjutkan tradisi yang diwarisi oleh nenek moyang Mbak, jadi misal tradhisi itu dilakoni spasar pisan ya kita tinggal mengikuti. Dan menyesuaikan dengan keadaan dijamin sekarang.

“menawa jaman biyen Mbak, dadi wong kene iku ngumpul nggawa berkat ngno. Saiki wis dicampuri Islam Mbak. Nalika njaluk kadhang ndongane ana Al Fatihane, tahlilan yasinan. pokoke diselipi Islam. menawa mbiyen anggerta njaluk, dadi nyelarasake jaman. Jamane wis Islam ya melu cara Islam. Pokoke kita dadi wong Jawa iku kudu mbacutake tradhisi sing diwarisi dening leluhur Mbah. Tuladhane nyelarasake kahanan ing jaman saiki” (Pak Prasetyo, Rabu 15 Januari 2020).

Saka andharan Pak Lurah ing ndhuwur nuduhake menawa ana pambada utawa owah-owahan saka tata cara ndonga. Nalika jaman biyen wong sing jaluk donga pangestu marang Mbah Trunojoyo nalika ndonga ya mung saisane ndonga ing jaman biyen. Nanging ing jaman saiki wis jamane wis kacampur dening Islam. Dadi wong sing arep njaluk donga pangestu marang Mbah Trunojoyo nalika ndonga wis diselipi dening surat-surat kayata Al Fatihah, tahlilan, yasinan. Senadyan diselipi karo surat-surat kasebut penting nduweni tujuan sing padha kanggo nyelarasake jaman lan kudu mbacutake tradhisi warisan saka leluhur.

PANUTUP

5.1 Dudutan

Kabudayan kang isih dilaksanakake lan kagolong sajrone foklor setengah lisah salah sawijine yaiku tradhisi ngalap berkah kng ana ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro. Tradhisi iki tuwuh amarga rasa kapitayane masyarakat Jawa menawa Mbah Trunojoyo minangka leluhur desa sing nduweni kaluwihan. saka kaluwihan sing diduweni kasebut masyarakat percaya menawa panjenengane wis menehi pangestu apa sing dikarepake dening pawongan mesthi dikabulake dening gusti Allah.

Dudutan asil saka panliten iki yaiku tradhisi ngalap berkah isih dilaksanakake nalika rame dina Jumat Paing. Tradhisi ngalap berkah iki tuwuh amarga wujud

kapitayane masyarakat tumrap kaluwihan sing diduweni dening Mbah Trunojoyo. Tata laku tradhisi iki kanthi runtut lan migunakake ubarampe kembang setaman, menyan, lan berkat. Simbol lan makna yaiku ana ing saperangan tata laku. Fungsi ii sajrone tradhisi yaiku sistem proyeksi, pengesah budaya, sarana pendhidhikan lan piranti pengendhali sosial, fungsi ekonomi, fungsi sodaqoh, lan fungsi nguri-nguri kabudayan. Owah-owahan tradhisi ngalap berkah piranti ubarampe, berkatan, tata cara ndonga.

5.2 Pamrayoga

Panliten iki ngandharake ngenani tradhisi ngalap berkah ing pasareyan Mbah Trunojoyo ing Desa Sendangharjo, Kecamatan Ngasem, Kabupaten Bojonegoro. Panliten kasebut mesthi akeh kurange, materi kang luwih jero ngenani foklor setengah lisan durung bisa diandharake kanthi luwih amba ing panliten iki. Mula saka iku kanggo ndandani supaya panliten iki bisa luwih apik mbutuhake saran lan dianakake panliten saemper ngenani babagan kasebut.

KAPUSTAKAN

Arikunto, Suharsimi. 2010. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta

Azizah, Nurul. 2014. *Presepsi Masyarakat, Tata Cara, Dan Dampak Ritual Ngalap Berkah Pada Objek Wisata Gunung Kemukus Kabupaten Sragen*. Skripsi Thesis. Universitas Muhammadiyah Surakarta.

Danandjaja, James. 2007. *Folklor Indonesia: Ilmu Gosip, Dongeng, Dan Lain-Lain*. Jakarta: Grafiti

Danesi, Marcel. 2012. *Pesan, Tanda dan Makna*. Yogyakarta: Jalasutra.

Endraswara, Suwardi. 2010. *Folklor Jawa: Macam, Bentuk, dan Nilainya*. Jakarta: Penaku

Koentjaraningrat. 1984. *Kabudayan Jawa*. Jakarta: Balai Pustaka.

_____. 2000. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.

Maran, Rafael Raga. 2000. *Manusia dan Kebudayaan Dalam Perspektif Ilmu Budaya Dasar*. Jakarta: Rineka Cipta.

Proboretno, Indah Umiyanti. 2017. *Ritual Ngalap Berkah Dalam Karya Tari Dewandaru*. Jurnal UNESA. Vol 7, No 1

Sudikan, Setya Yuwana. 2001. *Metode Penelitian Kebudayaan*. Surabaya: Citra Wacana.

Suwarni lan Widayati, Sri Wahyu. 2015. *Tradhisi Jawa*. Surabaya: Penerbit Bintang.

Sugiyono. 2014. *Memahami Penelitian Kualitatif*. Bandung: Alfabeta

_____. 2017. *Metode Pendidikan (pendekatan kuantitatif, kualitatif, R&D)*. Bandung: Alfabeta

Sukarman. 2006. *Pengantar Kebudayaan Jawa*. Surabaya: Unesa Unipress.

